

A Different Place to Different People. Conditional Neighbourhood Effects on Residents' Socio-economic Status.

E.M. Miltenburg

De buurt is verschillend voor elke bewoner

Conditionele buurteffecten op de sociaal-economische status van bewoners

Emily Miltenburg

Tussen 2008-2012 werden honderden miljoenen geïnvesteerd in de omvorming van probleemwijken (in de volksmond ook wel Vogelaarwijken genoemd, naar voormalig Minister van Wonen, Wijken en Integratie Ella Vogelaar) naar ‘prachtwijken’. Het centrale idee achter het wijkenbeleid is het bestaan van ‘buurteffecten’: wonen in een achterstandsbuurt zou extra negatieve gevolgen hebben voor haar bewoners. Aangenomen wordt dat als je mensen die lager op de sociaal-economische ladder staan in een meer welvarende buurt laat wonen, zij vanzelf meer kansen zullen krijgen. In de wetenschappelijke literatuur wordt hierbij verwezen naar sociaal-interactieve mechanismen. De sociale interacties binnen de buurt staan centraal; aangenomen wordt dat een groter aandeel werkzame burens in meer welvarende buurten meer positieve rolmodellen en normen ten opzichte van werk opleveren, hetgeen de kans op sociaal-economische stijging bevordert. Ook wordt verwacht dat meer welvarende burens meer hulpbronnen en informatie over banen kunnen leveren. Het devies is: de buurt waar iemand woont, structureert het dagelijks leven en bepaalt de kansen die zich voordoen. Kansen op een betere arbeidsmarktpositie, op onderwijsuitkomsten, op sociaal kapitaal, op probleemgedrag, op criminaliteit en op gezondheid.

De aanname is dus dat bewoners van buurten met concentraties van mensen in de bijstand en met een lager inkomen maar beperkte arbeidsperspectieven hebben. Anderzijds kunnen bewoners in meer welvarende buurten zich eerder optrekken aan buurtbewoners die het economisch gezien beter voor de wind gaat. Een meer evenredige spreiding van personen met een achterstandspositie zou moeten leiden tot meer perspectief op de arbeidsmarkt voor de sociaal-economisch zwakkeren. Verschillende onderzoeken hebben ten dele aangetoond dat de levenskansen en toekomstperspectieven inderdaad minder rooskleurig zijn voor mensen die in een relatief kansarmere buurt wonen, zelfs als rekening gehouden wordt met de sociaal-economische status van inwoners voordat ze de buurt inkwamen, hoewel deze invloeden klein zijn. Deze verwachtingen hebben ook beleidsmakers beïnvloed: woningcorporaties en gemeenten streven steeds meer naar gebalanceerde buurten waar verschillende sociaal-economische groepen naast elkaar wonen (en dan voornamelijk door de instroom van welgesteldere bewoners, zowel huurders als kopers), hetgeen een positief effect zou hebben op de arbeidsmarktpositie van de oorspronkelijke bewoners. Het geloof in deze buurteffecten heeft ingrijpende gevolgen gehad: sociale huurwoningen werden gesloopt en moesten plaatsmaken voor koop- en huurwoningen voor de economische middenklasse.

Maar het omvangrijke wetenschappelijk veld over buurteffecten dat aan het wijkenbeleid ten grondslag ligt — dat tot op de dag van vandaag nog groeiende is — komt niet tot unanieme conclusies over de invloed van de buurt op economische stijgingskansen van haar bewoners. Het

leeuwendeel van de studies kijkt echter naar het buurteffect als een hoofdeffect (onconditioneel), waarbij de buurt evenveel invloed heeft op verschillende bewoners binnen de buurt. Dat is niet aannemelijk, aangezien de verwachting is dat de invloed van de buurt via rolmodellen en hulpbronnen van burens geschiedt. Deze sociale processen in de buurt gaan niet voor elke buurtbewoner in gelijke mate op, bewoners verschillen in de mate waarin zij zich tot de buurt verhouden en toegang hebben tot informele sociale steun en hulpbronnen in de buurt. Sommige bewoners wonen bijvoorbeeld pas net in een buurt, of hebben juist veel contacten in de buurt omdat ze kinderen hebben, hetgeen leidt tot een verschillende mate waarin zij blootgesteld worden aan de buurt.

Dit proefschrift mengt zich in het wetenschappelijke debat over deze buurteffecten en richt zich uitsluitend op sociaal-economische uitkomsten (inkomen en werk). Het voornaamste doel van het proefschrift is het toetsen van de verschillen tussen bewoners in de invloed van de buurt. Een centrale aanname in het onderzoeksveld naar buurteffecten is dat bewoners beïnvloed worden door de sociaal-economische positie van medebewoners in de buurt; verondersteld wordt dat in achterstandswijken afwijkende normen bestaan ten aanzien van werk en dat er niet de juiste sociale hulpbronnen aanwezig zijn die kunnen leiden tot betere economische vooruitzichten van haar bewoners. De condities waarvan wordt verwacht dat ze voor een verschillende invloed van de buurt op haar bewoners zorgen, zijn dan ook gebaseerd op de mate waarin individuen zich in verschillende mate tot de buurt verhouden. De kernthese in dit proefschrift is dat buurtbewoners verschillen in de mate waarin ze ingebed zijn in de sociale structuren van een buurt en dat deze inbedding weer afhangt van verschillende individuele kenmerken. In dit proefschrift wordt gekeken naar vier kenmerken die een indicator kunnen zijn voor de verschillende mate waarin bewoners zijn ingebed in de buurt: de mate van sociale contacten in de buurt, de woongeschiedenis, de huishoud samenstelling en de keuze voor een nieuwe woning in een (andere buurt) in het geval van gedwongen verhuizingen volgend op stedelijke vernieuwing.

Het doel van dit onderzoek is dus om meer inzicht te brengen in hoe de invloed van de buurt op sociaal-economische perspectieven van bewoners in buurten verschilt per type bewoner. Hoewel het verband tussen de sociaal-economische compositie van een buurt en de economische stijgingskansen van haar bewoners al vaak is onderzocht, is het onderzoek naar hoe deze effecten verschillen tussen verschillende buurtbewoners maar schaars. Meer kennis en bewijs voor heterogene invloeden van de buurt op haar inwoners kan een verklaring zijn voor het gebrek aan onomstotelijk bewijs in het buurteffectenonderzoek, en kan beleidsmakers helpen om beleid op maat te vormen voor verschillende typen buurtbewoners.

De hoofdvraag van het proefschrift is: in hoeverre is de invloed van de mate van sociaal-economische deprivatie van de buurt op de sociaal-economische positie van haar bewoners afhankelijk van de sociale contacten in de buurt, de woongeschiedenis, de huishoudenssamenstelling en de verhuisbestemming na stedelijke vernieuwing?

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van survey data (met gedetailleerde informatie over sociale contacten in de buurt) en data van het Sociaal Statistisch Bestand van het Centraal Bureau voor Statistiek (geanonimiseerde individuele register data over sociaal-economische, demografische en ruimtelijke statistieken van de Nederlandse bevolking). De sociaal-economische status van de buurt wordt gemeten door een gestandaardiseerde deprivatie-index per buurt op basis van inkomensgegevens en aantal bijstandsgerechtigden per buurt (afkomstig van Kerncijfers Wijken en Buurten). De heterogene buurteffecten zijn in kaart gebracht door middel van een multi-level analyse met cross-sectionele survey data, cross-classified multi-level modellen (bewoners genest in hun huidige en voormalige buurt) op longitudinale register data, een event history analyse om de dynamiek van de arbeidsmarkt en levensloop transitie te vangen en een difference-in-difference design om de impact van gedwongen verhuizingen op sociaal-economische uitkomsten te bestuderen. De eerste empirische studie wees uit dat buurteffecten niet groter zijn voor bewoners die meer sociale contacten en interacties in de huidige buurt hebben. Aangezien deze contacten en interacties worden beschouwd als een minimale voorwaarde voor de werking van de sociaal-interactieve mechanismen achter buurteffecten, ondermijnt deze bevinding een centraal idee achter buurteffecten.

De eerste studie kijkt echter alleen naar de invloed van de huidige woonbuurt van individuen op één moment in de tijd, terwijl individuen verhuizen en daarbij mogelijk onderhevig zijn aan buurteffecten van meerdere buurten tegelijkertijd: wellicht dat zij nog steeds contacten hebben met voormalige burens en dat de invloed van de vorige buurt nog steeds na-ebt. Als er rekening gehouden wordt met de woongeschiedenis van een individu (tweede empirische hoofdstuk) blijkt dat de invloed van de huidige buurt vermindert, ook de vorige buurt heeft invloed op het inkomen van een individu. Maar ook de bevindingen in dit hoofdstuk zijn niet altijd eenduidig en in overeenstemming met de sociaal-interactieve mechanismen: terwijl buurteffecten meestal sterker zijn voor individuen die er langer wonen, geldt dat niet voor alle woongeschiedenissen. Ook deze bevinding zet vraagtekens bij de relevantie van de sociaal-interactieve mechanismen achter buurteffecten: er is uiteraard individuele selectie in achterstandsbuurt — personen komen niet zomaar willekeurig in een buurt terecht maar kiezen voor bepaalde buurten op basis van voorkeuren en financiële mogelijkheden — en ook individuele beperk te arbeidskansen in het verleden en heden kunnen een belangrijke verklaring zijn voor deze na-ebbende buurteffecten.

In het derde empirische hoofdstuk was de voornaamste hypothese dat individuen in verschillende typen huishoudens zich op verschillende manieren tot de buurt verhouden en dat de buurteffecten daardoor ook heterogeen zijn. Hier werd inderdaad gevonden dat bewoners in verschillende huishoudentypen verschillend door de buurt beïnvloed worden: alleen voor moeders met een partner en een jong kind en alleenstaande moeders van kinderen in de basisschoolleeftijd — waarvan wij aannemen dat ze meer sociaal zijn ingebed binnen de wijk — belemmert het wonen in een relatief gedepriveerde buurt de overgang naar werk. Tegen de

verwachtingen in geldt dat echter niet voor moeders met kinderen in andere leeftijden en vaders, terwijl wij ook verwachten dat deze personen meer betrokken bij de buurt zijn. Het vermoeden hier is dat een meer beperkte lokale arbeidsmarkt in achterstandsbuurten en minder bereidheid van moeders van jonge kinderen om te forenzen naar een baan ver van huis de daadwerkelijke verklaring is voor hun beperktere kansen op de arbeidsmarkt. Bovendien kunnen de beschikbaarheid en de kosten van de kinderopvang een belemmering zijn voor het aan het werk gaan van moeders.

In het laatste empirische hoofdstuk werd er gekeken naar de verhuisbestemmingen van bewoners van woningen in stadsvernieuwingsprojecten. Deze bewoners worden door de herstructureringsplannen gedwongen om te verhuizen uit hun woning in een relatief gedepriiveerde buurt en krijgen de mogelijkheid om te verhuizen naar een meer welvarende buurt. De verwachting is dat bewoners die verhuizen naar een meer welvarende buurt — met mogelijk meer rolmodellen en meer informatie over en perspectief op een baan — er door hun verhuizing sociaal-economisch ook op vooruit gaan. Terwijl gedwongen verhuizers de mogelijkheid hebben om naar een meer welvarende buurt te verhuizen, blijkt uit de studie allereerst al dat de helft van gedwongen verhuizers binnen hun oorspronkelijke buurt verhuist. Daarnaast geldt dat zelfs voor degenen die wel naar een meer welvarende buurt verhuizen er geen verbetering heeft plaatsgevonden in hun arbeidsperspectieven. Hoewel er in deze studie alleen gekeken is over een korte tijdspanne, lijkt het toch wel te suggereren dat de verhuizers over het algemeen niet profiteren van het herstructureringsbeleid.

Kortom, uit de empirische hoofdstukken blijkt dat de buurteffecten heterogeen zijn en optreden onder bepaalde omstandigheden, ze hangen voornamelijk af van specifieke individuele woongeschiedenis en huishoudensamenstellingen. Uit het proefschrift blijkt ook dat de set aan sociaal-interactieve mechanismen maar één van de mogelijke mechanismen achter buurteffecten is en dat het bewijs daarvoor maar dun gezaaid is. Andere kenmerken van de buurt, zoals de reputatie van de buurt, toegang tot arbeidsmarkt en aanwezigheid en kwaliteit van lokale voorzieningen kunnen eveneens gevolgen hebben voor haar buurtbewoners. Toekomstig onderzoek zou zich meer kunnen richten op deze alternatieve verklaringen en ook selectief verhuisgedrag van bewoners naar bepaalde buurten mee kunnen nemen bij het bestuderen van de invloed van de buurt op economische perspectieven van haar bewoners.

Beleidsmakers veronderstellen vaak dat de invloed van de buurt meer is dan de som van problemen van haar individuele bewoners; juist de concentratie van armoede wordt verwacht verstrekkende gevolgen te hebben. De resultaten in dit proefschrift duiden echter op heterogene buurtinvloeden en beleidsmakers dienen er dus rekening mee te houden dat bewoners zich op verschillende manieren tot hun buurt verhouden en dat beleidsmaatregelen daar ook op afgestemd moeten worden. Het bestaan van sociaal-economische ongelijkheden komt niet louter voort uit de buurt waar iemand woont, aannemelijker is dat reeds bestaande ongelijkheden bepalen waar iemand woont en welke kansen zich voortdoen. Daarnaast selecteren bewoners

zich vaak in buurten die beter aansluiten bij hun sociaal-economische status, hetgeen weer tegen het mengingsideaal ingaat.

Om tegemoet te komen aan de behoeften van kansarme bewoners in achterstandsbuurten en de effectiviteit van de stedelijke vernieuwingsprojecten te vergroten is het dus belangrijk om rekening te houden met het gegeven dat de invloed van de buurt anders is voor mensen in een verschillende levensfase en met een andere verhuisgeschiedenis. De sociaal-interactieve mechanismen — het idee dat buurtbewoners blootgesteld worden aan rolmodellen, bepaalde normen en informatie over banen — gaan zeker niet altijd op. Een alternatieve verklaring voor afwezigheid van buurteffecten via deze sociaal-interactieve mechanismen is dat verschillende sociaal-economische klassen in een buurt maar beperkt contact met elkaar hebben, hetgeen de aanwezigheid van eventuele hulpbronnen teniet doet. Als het inderdaad zo is dat bewoners in kansarmere buurten weinig perspectieven hebben door een gebrek aan informatie, hulpbronnen en afwijkende normen en waarden hebben ontwikkeld ten aanzien van werk, zullen beleidsmakers zich tot doel moeten stellen om de contacten tussen minder en meer welvarende bewoners tot stand te brengen.

Tot slot is het belangrijk te beseffen dat het simpelweg aanwezig zijn van meer welgestelde buurtbewoners en lokale voorzieningen en instellingen niet meteen betekent dat de individuele bewoner hier gebruik van weet te maken, een beleidsinterventie op gebiedsniveau kan haar doel al snel voorbij schieten. De formele en informele sociale structuren in buurten hebben geen uniforme uitwerking op de arbeidsperspectieven van haar bewoners; een buurt heeft verschillende betekenissen voor verschillende bewoners en beleid dient in eerste instantie ook op de individuele buurtbewoner gericht te zijn.